



JOHANNA VUORELMA

Pandemian speaktaakkeli

Koronapandemia on nostanut esiin historiallista kuvastoa tappavista kulkutaudeista, jotka ovat merkittävällä tavalla muokanneet yhteiskuntia, tuottaneet nykyisiä hallintorakenteita ja ohjanneet valtiokäytäntöjä. Espanjantauti, kolera ja rutto tarjoavat koordinaatteja nyky-yhteiskunnan historiallisen taustan ymmärtämiseen ja vahvistavat sidettä edellisten sukupolvien arkitodellisuuteen, jota leimasi tappavien tartuntatautien uhka.

Vaikka epidemia tappaa samojen biologisten lainalaisuuksien mukaan niin 1800-luvulla kuin 2020-luvulla, ympäröivä todellisuus määrittää tulkintaa epidemiasta, sen riskeistä ja merkityksistä. 1800-luvun hitaan tiedonvälityksen ja vasta laajenevan lukutaidon aikana koleran merkitys rakentui monelle paikallisyhteisöjen kokemusten ja kertomusten välittämänä, kun taas 2020-luvun koronapandemia on reaaliaikainen ja eri julkisuusareenoilla näyttäytyvä mediatapahtuma.

Koronapandemiaa määrittää sen speaktaakkeli-maisuus. Guy Debordin klassikkoteos *Speaktaakkelin yhteiskunta* (La société du spectacle, 1967) kuvaa osuvasti, miten edes perustavanlaatuisella tavalla elämään ja kuolemaan liittyvä tartuntatauti ei ole visuaalisen kuvaston

läpätunkemassa yhteiskunnassa olemassaoloon vaan näyttäytymiseen, katsomiseen ja esittämiseen kytkeytyvä speaktaakkeli.

Koronakriisissä yksi hyödyke nousee ylitse muiden kuvaamaan pandemian moraalisia, sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia suhteita: kasvosuojus. Se oli laajasti käytetty suojaväline jo espanjantaudin torjunnassa 1900-luvun alkupuolella. Koronakriisissä kasvosuojuksesta on tullut kuitenkin globaali representaatio, jonka varsinainen tehtävä suojata muita ihmisiä tartunnalta jää poliittikan kentällä esittäytymisen ja näyttäytymisen varjoon.

Poliittisille johtajille kasvosuojus tarjoaa performatiivisen keinon kertoa kansalliselle ja kansainväliselle yleisölle, millaisia moraalisia ja poliittisia arvoja he edustavat. Kasvosuojus kiteyttää poliittisen johtajuuden hyveet yhteen kuvaan. Yhdysvalloissa presidentti Donald Trump on kieltäytynyt käyttämästä kasvosuojusta, koska se saisi hänet näyttämään heikolta johtajalta. Trumpin heroisessa ideaaliyhteiskunnassa vahvuus, ylivoimaisuus ja ainutlaatuinen kyvykkyys ovat johtajan hyveitä. Kasvosuojukseen turvautuva johtaja näyttää hauraalta ja pelokkaalta. Joillekin konservatiiveille kasvosuojus edustaa liberaalien moraaliposeerausta, jonka tarkoituksena on vain näyttäytyä, ei suojautua.

Slovakian presidentin Zuzana Čaputová virkaanastujaiset maaliskuussa olivat speaktaakkeli, jonka kuvat levisivät eri puolille maailmaa. Čaputová oli pukeutunut tyylikkääseen tummanpunaiseen asuun, joka oli samaa sävyä kuin hänen kenkensä, hanskansa – ja kasvosuojuksensa. Muilla virkaanastujaisiin osallistuneilla oli myös kasvosuojukset. Yksi kuva riitti kertomaan, että Čaputová edustaa modernia, vastuullista ja esikuvallista presidenttiä, joka ottaa koronaviruksen vakavasti. *The Atlantic* hehkutti Slovakian koronapolitiikan esimerkillisyyttä, jota kuvastaa poliittisen johdon näyttäytyminen kasvosuojuksissa. Kasvosuojus on itsessään politiikan onnistumisesta kertova speaktaakkeli.

Itävallan nuori kansleri Sebastian Kurz asteli korona-ajan tiedotustilaisuuteen näyttävästi kasvosuojus yllään. Valtion vahva päämies johtaa joukkoja esimerkillään, speaktaakkeli viestitti julkisuuteen. Belgian varapääministeri Koen Geensistä levisi video, jossa hän ei osannut asettaa suojusta kasvoilleen. Miten näin kyvyttömiä poliitikkoja voidaan valita edustamaan kansalaisia, sosiaalisessa mediassa ilkuuttiin. Kuvia jaettiin myös Kiinan hallinnon edustajista, jotka käyttivät kasvosuojusta väärin. Yhden suojus roikkui nenän alla, toisen oli asetettu ylösalaisin. Näin epäonnistunutta Kiinan koronapolitiikka on, kuvilla näytettiin.

Suomessa pääministeri Sanna Marin asemoitui koronakriisin torjunnassa näyttäytymistä vastaan ja korosti tarvetta toimia ”järkevästi”. ”Jätetään ne speaktaakkelit muille”, Marin painotti. Kansallisen omakuvan rakentaminen muiden järjestämien speaktaakkeleiden vastakuvaksi on kiinnostava pyrkimys ikään kuin hypätä speaktaakkelin yhteiskunnan ulkopuolelle autenttiseen todellisuuteen.

On kuitenkin selvää, että speaktaakkelin yhteiskunnan virtaukset ja merkitykset vaikuttavat samalla tavalla Suomessa kuin muuallakin. Päätös olla käyttämättä kasvosuojuksia tiedotustilaisuudessa heijastaa Suomen poliittista kulttuuria, jossa vaatimattomuus ja turhan draamatiikan välttäminen ovat poliittisen edustajan hyveitä. Kasvosuojuksen käyttäminen saatettaisiin tulkita teatraaliseksi teoksi, teennäiseksi ja huomiohakuiseksi julkisuus-tempuksi.

Ylen A-studiossa nähtiin performanssi, jossa ulkoministeriön konsulipäällikkö Pasi Tuominen esiintyi kasvosuojus kaulalla ja siniset kumihanskat kädessä. Kaulalla olevan kasvosuojuksen tarkoituksena ei ole suojata vaan viestiä. Tuominen oli esittänyt pari kuukautta aiemmin laajaa huomiota saanutta kritiikkiä ulkoministeriä kohtaan, joten esiintyminen asetui osaksi auktoriteettikriittistä näyttäytymistä julkisuudessa. Kun virallista suositusta kasvosuojuksen käytöstä ei monien tahojen vaatimuksista huolimatta ollut annettu, kasvosuojukseen pukeutuminen tarjosi mahdollisuuden haastaa hallinnon virallinen linja ja edustaa kriittistä itsenäistä ajattelua.

Kasvosuojus ilmentää koronakriisin speaktaakkelimaisuutta myös siinä, miten yksittäiseen suojavarusteeseen kiteytyy globaalin talousjärjestelmän keskinäis-

riippuvuus, armoton markkinamekanismi ja pitkälle viety työnjako. Pandemia teki hetkessä näkyväksi, kuinka riippuvaisia yksittäiset valtiot ovat globaaleista tuotantoketjuista, joiden haavoittuvaisuus tulee esiin akuutissa kriisitilanteessa. Koronakriisin varhaisessa vaiheessa alkoi maailmanlaajuinen kamppailu elintärkeänä pidetystä hyödykkeestä, yksinkertaisesta kasvosuojuksesta, josta oltiin valmiita maksamaan moninkertaisesti normaaliolojen markkinahintaan verrattuna. Valtioiden edustajat kamppailivat toisiaan yrittäessään haalia itselleen Kiinan ylikuumenuneilta suojavarustemarkkinoilta kymmeniä miljoonia kasvosuojaimia kotimaan tarpeisiin. Osa toimituksista osoittautui heikkolaatuiseksi, osa taas jäi kokonaan saapumatta. Matalapalkkaiset työntekijät tekivät yöitä päivää töitä tehtaissa, jotta kasvosuojainten maailmanlaajuinen kysyntä saataisiin tyydytettyä.

Suomessa elettiin hetki kansallisen erityislaatuisuuden huumassa, kun arvostettu *The New York Times* kirjoitti Suomen esimerkillisestä varautumisesta koronakriisiin. Meillä kasvosuojukset eivät pääse loppumaan, ministeriön edustaja vakuutti suorassa tv-lähetyksessä. Vain päiviä sen jälkeen selvisi, että kasvosuojaimista oli huutava pula ja niitä oli kovan paineen alla tilattu kyseenalaisilta tahoilta. Suojavälinemarkkinoilla vallitsivat ministeriön ylijohtajan mukaan ”viidakon lait”.

Kun globaalin talousjärjestelmän pitkälle viety erikoistuminen ja monimutkaiset tuotantoketjut uhkasivat suoraan ihmishenkiä, omavaraisuus ja tuotannon palauttaminen kansallisiin käsiin alkoivat näyttää houkuttelevilta tulevaisuuskuvilta. Eräänlaista ironiaa, että arkinen hyödyke, kasvosuojus, pystyi horjuttamaan talousjärjestelmän peruspilareita pelkästään tekemällä ne hetkellisesti näkyviksi.

Kasvosuojus jää varmasti osaksi julkista tilaa koronapandemian torjunnan jälkeenkin. Monissa Aasian maissa kasvosuojukset vakiintuivat arkitodellisuuteen aiempien epidemioiden seurauksena. Kasvosuojuksien speaktaakkelimaisuus ei ole vain kriisiajan ilmiö vaan tarjoaa laajemmin representaation minuudesta. Itse ommeltu kangassuojus kertoo yhtä tarinaa, tunnetun brändin kasvosuojus toista. Myös kasvosuojuksen käyttämättä jättäminen voidaan tulkita identiteettitekona, jonka merkitys riippuu kulttuurisesta kontekstista ja suojuskäytäntöihin kasaantuvista moraalisisista kerrostumista. Yhdelle se edustaa itsekkyyttä, toiselle yksilönvapautta.

Tämä kertoo osuvasti siitä, miten speaktaakkelin yhteiskunnassa näyttäytyminen, katsominen ja esittäminen korvaavat olemisen. Debord painottaa, että speaktaakkeli on ennen kaikkea sosiaalinen suhde, jota kuva tai tavara välittää. Aiempien epidemioiden tapaan myös koronakriisi muokkaa yhteiskunnallista todellisuutta suuntaan, jota voi olla vaikea myöhemmin jäljittää. Julkisen olemisen vapaus saattaa yhä kaventua. Jos sekä kasvosuojaimen käyttäminen että käyttämättä jättäminen viestivät identiteetistäni ja suhteistani muihin ihmisiin, julkisesta tilasta tulee yhä määräävämmän pelkkä näyttäytymisen areena.